

„Fordítanak, tehát vagyok.”

Önfordítás a tudományos kutatásban

1. Bevezetés

Amikor a fordítás folyamatára vagy magára a végtermékre, azaz a fordított szövegre vagyunk kíváncsiak, és tudományos vizsgálódásba kezdünk, szinte természetes kutatási kontextusnak vesszük, hogy létezik egy fordító, azaz hogy létezik egy, a szerzőtől független közvetítő személy, akinek az a feladata, hogy az adott forrásnyelvi szövegből célnyelvi szöveget alkosson. Kutatások sora vizsgálja e közvetítő szerepet, azaz a fordító átültető, átalakító, adaptáló tevékenységét, illetve a rá hatást gyakorló külső és belső tényezők természetét. Milyen fordítási situációval állunk azonban szemben akkor, ha egy szerző, azaz a forrásnyelvi szöveg megalkotója saját maga válik annak fordítójává is, azaz a közvetítő szerep is az övé? Meddig szólhat bele a fordítással óhatatlanul együtt járó értelmező, átalakító, adaptáló folyamatba a fordító mint szerző? Hol kezdődik a munkája mint fordító? Képes-e értelmezni önmagát saját maga számára? El tud-e kellő mértékben távolodni a saját maga alkotta forrásnyelvi szövegtől?

Ezt a fordítási situációt, amikor a forrásnyelvi szöveget annak szerzője fordítja egy másik nyelvre, önfordításnak nevezzük. Az önfordítás jelenségét már jó ideje vizsgálja a fordítástudomány, elsősorban szépirodalmi fordítások esetén (Gentes 2013, Grutman–Van Bolderen 2014, Hokenson–Munson 2014). Ugyanakkor a tudományos szövegek önfordítása kevés figyelmet kap annak ellenére, hogy számos kutatónak jelent ez a tevékenység napi szintű gyakorlatot. Tanulmányomban a tudományos írás kontextusára jellemző önfordítás összetett folyamatát írom le egy konkrét empirikus kutatás lépései-

nek bemutatásával. A kutatás egy olyan fordítási szituáció szövetét tárja fel, amelyben az önfordítást egy adott nyelv kulturális dominanciája motiválja nemzetközi kontextusban: magyar anyanyelvű kutatók fordítják saját tudományos írásukat angol nyelvre azzal a céllal, hogy tanulmányuk megjelenjen nemzetközileg elismert folyóiratokban. A kvalitatív módszertanú kutatás a szerző-fordítókkal készített interjúk diskurzusát, valamint a fordítások és lektorált változataik szövegét elemzi. Az eredmények rávilágítanak a tudományos önfordítás folyamatára, valamint feltárják az erre a fordítási folyamatra jellemző megkötéseket, úgymint a forrás- és a célnyelv kulturális vonatkozásai, a fordítás iránya, a szerző-fordítók szakmai és személyes élményei, az időtényező, a motiváció és minőségi elvárások.

2. A kutatás témája és a kutatási kérdések

Jelen kutatás abból a kutatói érdeklődésből indul ki, amely az önfordítás jelenségét és folyamatát anyanyelvről idegen nyelvre a tudományos önmenedzselés eszközének tekinti. A kutatás az önfordítást mint folyamatot és mint terméket egyszerre vizsgálja. A kutatás alanyai olyan magyarországi egyetemeken oktató kutatók, akik magyar anyanyelvűek, és az angolt idegen nyelvként sajátították el iskolai tanulmányaik során, és abba a helyzetbe kerültek, hogy saját magyar nyelven már publikált tanulmányukat fordítják angolra. Maguk nem profi fordítók tehát, a fordítást mint professzionális tevékenységet soha nem tanulták, nyelvismeretükre építve vállalják a fordítási feladatot. Lehetőséget kaptak egy nemzetközi folyóiratban vagy tanulmánykötetben megjelentetni egy olyan írásukat, amelyet magyar nyelven már korábban publikáltak. Azaz egy már kész, a magyar nyelvű diskurzusközösség által már befogadott szöveg angol nyelvre történő átültetéséről van szó. A fordítás kontextusában a legerősebb motiváló tényező tehát a célnyelv, jelen esetben az angol kulturális dominanciája nemzetközi környezetben. Azaz a szóban forgó magyar anyanyelvű kutató abban látja tudományos előrehaladásának, elismertségének garanciáját, hogy angol nyelven elérhetővé teszi tanulmányát. Ezáltal gondolja biztosítani azt, hogy a nemzetközi porondon megmérethesse magát, illetve ennek eredményeképpen kellő számú és súlyú hivatkozást könyvelhessen el tudományos tevékenysége minőségének igazolására. Ez napjaink tudományos közéletében az uralkodó paraméter és irányelv. Je-

len kutatás a tudományos közegben történő önfordítás folyamatát vizsgálja, melynek keretében a következő kérdésekre keresi a választ: Milyen mértékben képes a fordítással együtt járó értelmező, átalakító, adaptáló lépéseket megtenni saját szövegének fordítása során a fordító mint szerző? Észleli-e a hátrátlépéseket, a szerepek közötti váltást a fordítási folyamat során? Képes-e értelmezni önmagát egy elképzelt célnyelvi olvasó számára? Hogyan és milyen mértékben hatnak a forrás- és a célnyelv kulturális vonatkozásai, a fordítás iránya, a szerző-fordítók szakmai és személyes élményei, az időtényező, valamint a motiváció és a minőségi elvárások a tudományos önfordítás folyamatára?

3. A kutatás módszertana és aktuális fázisai

A kutatás módszertana kvalitatív, induktív, egyúttal mind a megfigyelési, mind az értelmezési szakaszban önreflexív. A kvalitatív kutatási megközelítést jellemzi a vizsgált jelenség természetes közegben való megfigyelése, a kutató kulcsszerepének hangsúlyozása, többféle adatforrás és módszer ötvözése, melyek mind az interaktivitást és emberközpontúságot húzzák alá, valamint hangsúlyozzák a vizsgálatban részt vevő egyénekkal való kapcsolatépítés során a bizalom szerepét (Horváth–Ariel 2015). A kutatás induktív, empirikus úton kíván adatokhoz jutni. Az induktív elemzés során mintázatok feltárására törekszik, melyek témák átfogó készletét eredményezik. A kutatási folyamat egyfajta spirálként modellezhető, hiszen a „terepre” újra és újra visszatérő kutató a korábbi csomópontok és az aktuális megfigyelések értelmezésével új fókuszokat talál, mintegy finomabbra hangolva a kutatási kérdéseket a tapasztalatok fényében. A kvalitatív kutatás a résztvevők által adott értelmezéseket keresi, a kutatási folyamat során állandó értelmezés zajlik, melynek eredményeként a vizsgált jelenség mélyebb megértéséhez és a jelentésalkotás folyamataihoz jutunk el (Horváth–Ariel 2015, Kvale 2005).

Ennek megfelelően jelen kutatás során is többféle módszert alkalmazok. Egyrészt félig strukturált interjúkat készítek a saját tanulmányukat angol nyelvre fordító kutatókkal, másrészt az ő célnyelvi szövegüket lektoráló anyanyelvi lektorokkal. Ezen kívül összehasonlító szövegelemzést végzek a magyar nyelvű forrásszövegek és az angol nyelvű célnyelvi szövegek összevetésével, illetve az angol nyelvű célnyelvi szövegek és lektorált változatuk összehasonlító elemzésével. Az utóbbi elemzés két szinten történik: a szerző-fordító által készített fordítást korrektúrázza és elemzi jelen kutatás szerzője mint nem anyanyelvi lektor, valamint az általa javított szövegváltozatot lektorálja és értékeli egy angol anyanyelvű lektor. Az anyanyelvi lektorral is interjú

készül a lektorálási folyamatról, a lektorált szövegről és személyes és szakmai háttéréről. A teljes kutatási folyamat során kutatási naplót vezetek, amely önreflexíven reagál a kutatási folyamat minden fázisára (Schweizer 1998).

A kutatásban olyan magyar anyanyelvű kutatók vesznek részt, akik angol nyelven szeretnék publikálni egy magyar nyelven már megjelent tanulmányukat. Ennek érdekében saját maguk fordítják angolra cikküket. Fontos szempont a kutatási alanyok kiválasztásában, hogy a kutatásban részt vevő kutatóknak felajánlottam, hogy így térítésmentesen juthatnak hozzá lektoráláshoz, illetve fordításoktatóként azt is felajánlottam nekik, hogy az elvégzett javításokat, korrekciókat személyesen beszéljük át, mintegy visszajelzést adva fordítói tevékenységükről. Ez a kutatási kontextus végül többeket motivált arra, hogy ezúttal ne profi fordítót fizessenek meg tanulmányuk angolra fordításához, hanem maguk próbálják ki magukat fordítóként. A kutatásban ily módon kutatási alanyként részt vevő kutatók a következő lépéseken mennek keresztül:

1. Interjú készül (1. interjú) a kutatásban részt vevő kutatóval a fordítási munkát megelőzően idegennyelv-tanulási élményeiről és kutatói pályájáról egyfajta profil megrajzolásának szándékával.
2. A vizsgálatban részt vevő kutató lefordítja saját magyar nyelvű szövegét angolra, miközben folyamatosan kommentárokat fűz a fordítási folyamathoz. Ezek a kommentárok lehetnek írásbeli megjegyzések, vagy diktafonra mondott szóbeli hozzáfűzések.
3. Az elkészült fordítást lektorként javítom, miközben a kutatási naplóban állandóan reflektálok erre a folyamatra, valamint a kutató és lektor kettős szerepére.
4. Interjú készül (2. interjú) a szerző-fordítóval a lektorálási folyamat során elvégzett javítások megbeszéléséről.
5. Angol anyanyelvi lektor javítja az általam már javított szöveget, szintén kommentálva a lektorálási folyamatot.
6. Interjú készül (3. interjú) az angol anyanyelvi lektorral a lektorált szövegről és magáról a lektorálási folyamatról, valamint lektori profiljáról.
7. Interjú készül (4. interjú) a szerző-fordítóval az angol anyanyelvi lektorálás javításairól és kommentárjairól.

A kutatás jelenlegi szakaszában 4 esetet vizsgálok. Egy szerző-fordítóval a folyamat utolsó fázisa következik, azaz a 4. interjú elkészítése. Egy szerző-fordítóval a kutatás a 4. szakaszban tart, az angol anyanyelvi lektorálás jelenleg zajlik. Egy szerző-fordító esetében összetett fordítási-lektorálási folyamatról beszélünk, amelyben két kutató működik közre. Egyikőjük elkészítette a saját magyar forrásnyelvi szövegének angol nyelvű fordítását, majd egy másik, magyar anyanyelvű szenior kutatótársa lektorálta a fordítását. Mindketten kommentálták a fordítási, illetve lektorálási folyamatot. Itt az általam elvégzett lektorálási feladat és annak egyeztető interjúja következik. Egy negyedik szerző-fordító a kutatás első fázisában tart, azaz elkészült vele a fordítás előtti interjú, jelenleg zajlik a fordítási munka.

4. Határátlépések

Jelen kutatás fókusza a fordítási, lektorálási, valamint a kutatási folyamat során történő határátlépések megfigyelése és értelmezése. Számos szerephatárátlépés történik ugyanis a vizsgált folyamatokban. A kutató amatőrként fordítja saját magyar nyelvű szövegét angolra, átlépve professzionális határát, hiszen nincsen képezése, sem gyakorlata a fordítás mint szakma területén. A kutató a saját maga által írt szöveget fordítja tanult idegen nyelvére, azaz önmaga határát is át kell lépnie mint szerző, figyelve a születő célnyelvi szöveg explicitáltsági fokára. A kutató által lefordított angol nyelvű célszöveg átlépi a forrásdiskurzus határát, hiszen a magyar nyelvű tudományos diskurzus jellemzőiben markánsan eltér az angol nyelvű tudományos diskurzustól, amelynek közegébe a fordítást szánja. A jelen kutatást végző kutató a folyamat során végig kettős identitást képvisel: egyszerre fordításkutató és angol nyelvi lektor, illetve fordításoktató is. Mind a magyar, mind az angol anyanyelvű lektor diskurzuskonvenciók közötti határokat lép át: (1) a fordítandó szövegek mindegyike a közgazdaságtudomány területén született, míg mindkét lektor a bölcsészettudomány területén kutat és publikál; (2) emellett mindketten nyelvi konvenciók határait lépik át a lektorálási munka során a magyar és az angol tudományos diskurzus különbségeit állandóan szem előtt tartva. Határátlépés történik, mikor ugyanazt az angol célnyelvi szöveget a jelen kutatást végző kutató magyar anyanyelvüként lektorálja elsőként, majd az angol anyanyelvű lektor az általa javított szöveget tovább korrektúrázza, újabb értelmezési kereteket igazítva a szöveghez.

5. Önfordítás

Önfordításról akkor beszélünk, amikor a forrásnyelvi szöveget annak szerzője maga fordítja le egy másik nyelvre. Ez a másik nyelv kétnyelvűek esetében lehet a szerző másik anyanyelve, de lehet egy számára tanult idegen nyelv is. Az önfordítás folyamatának vizsgálatakor figyelembe kell venni a célnyelv szerepét az adott társadalmi, kulturális közegben, valamint a forrás- és célnyelv viszonyát. Az önfordítás mögött állhat – főként irodalmi szövegek esetében – olyan motiváló tényező, hogy a szerző fontosnak tartja alkotása hű, pontosan értelmezett fordítását kiadni, és nem bízik egy „idegen” fordító munkájában. Ezen kívül sok esetben egyfajta önmarketing vezérli a saját szövegét idegen nyelvre fordító szerzőt: szeretné, ha munkáját minél szélesebb körben megismernék, ha tágíthatná az olvasóközönségét. Nem egy esetben saját karrierbrókerükké válnak az ilyen szerzők (Gentes 2013, Grutman–Van Bolderen 2014).

Figyelemre méltó szempont az is, hogy a saját magukat fordító szerzők egyfajta jó értelemben vett „felelőtlenséggel” közelítenek ehhez a feladathoz, hiszen nagyfokú szabadságuk van a forrásszöveg értelmezésében, átalakításában. Az autentikusság érzése felhatalmazza őket a nem ritkán nagymértékű átírásra. Természetesen ez a fajta szemlélet az irodalmi – azaz jellegében implicitebb – szövegek esetében érvényesül hangsúlyozottan (Grutman–Van Bolderen 2014).

Jelen kutatás kontextusában kettős motivációról beszélhetünk. A saját tanulmányukat angolra fordító magyar anyanyelvű kutatókat egyértelműen motiválja a tudományos karrierben történő előrelépés vágya, melynek garanciája, hogy tudományos munkájuk és eredményeik ismertté váljanak az országhatárokon túl, a nemzetközi tudományos közösség számára is. Ily módon érhetik el az értékelésekben alapvetően fontos olvasottsági és hivatkozási rátákat. Ezt azonban megtehetik úgy is, hogy professzionális fordítót fizetnek meg, hogy elkészítse tanulmányuk angol nyelvű fordítását. Jelen kutatásban azonban egy másik, önpedagógiai motiváció is érvényesül: a kutatás folyamata számukra előnyösen magában foglalja, hogy lektorálják a fordításukat, és részletes magyarázatot is kapnak a javításokról. Több kutatási alanyom is hangsúlyozta az interjúk során, hogy ezért vállalta a részvételt, mert kíváncsi volt, hogyan tud angolra fordítani, és fejlődni szeretne e téren.

6. Az angol tudományos írás – EAD

Az elmúlt évtizedekben annak lehetünk tanúi, hogy az angol nyelv, konkrétan az angol nyelvű tudományos diskurzus (English Academic Discourse – EAD) a tudásszerzés hegemónikus eszközévé vált. Oly mértékben, hogy a tudásszerzés más módjait teljesen háttérbe szorítja, nem ismeri el. Egyfajta kényszerré vált, hogy angolul kell publikálni. Az angol tudományos diskurzus az egyértelműséget, a gazdaságosságot és a pontosságot hangsúlyozza: nincs helye „fölsleges” ismétléseknek, kétértelmű megnyilatkozásoknak, utalásoknak, sejtetéseknek, implicit megfogalmazásoknak. A tudás hiteles megszerzésének folyamata a körülöttünk lévő világ megfigyeléséből indul ki. A diskurzus a kutatás tárgyára fókuszál, melynek eredményeként tényeket állapítunk meg, illetve folyamatokat írunk le objektíven. A tudásszerzés folyamata tehát a külső, objektívnek vélt, megfigyelhető, leírható világra fókuszál. Induktívan kell tehát eljutnunk a megszerzhető tudáshoz (Bennet 2006, 2011, Leki 1998). Az angol tudományos diskurzus éppen ezért olvasóbarát: a szerzőktől világos és logikus érvelést, tökéletes egyértelműséget követel meg. Objektivitásra törekszik, melyet a megállapításokat mindenkoron követő példák, statisztikai adatok, külső hivatkozások, idézetek biztosítanak. Aki nem tud ebben a tudományos diskurzusban otthonosan mozogni, jól írni, az tudományosan tulajdonképpen „írástudatlan” (Bennet 2007).

Két választása van tehát az angolt nem anyanyelveként beszélő kutatónak: vagy professzionális segítséget vesz igénybe, és lefordíttatja a tanulmányait angolra, vagy maga fordítja le saját szövegét, esetleg eleve angolul írja meg tudományos publikációját. Mindkét esetben felvetődik a kérdés, hogy sikerül-e, vagy fontos-e átlépni diskurzushatárokat a fordítás során. Attól függetlenül, hogy az angol tudományos diskurzus a fent vázolt jellemzőkkel bír, más nyelvű tudományos diskurzusok ettől teljesen eltérő stilisztikai jegyekkel bírnak, más módját fogadják el a tudásalkotásnak. Ilyenek például a portugál vagy a spanyol tudományos írás (Bennett 2006, 2014). A fordítónak vagy a tanulmányát eleve angolul fogalmazó nem angol anyanyelvű kutatónak el kell végeznie a diskurzus szintjén is az átalakítást a fordítás során: egyértelműsíteni, egyszerűsíteni, logikussá és explicitté kell tennie a célnyelvi szöveget, ha azt szeretné, hogy nemzetközi folyóiratokban megjelenhessen. Ez az átváltás azonban okozhat veszteségeket az érvelés menetében

vagy éppen a következtetések megfogalmazásában. Természetesen különbség lehet a publikálási kontextusokban, hiszen van olyan folyóirat vagy kiadó, ahol nagyon szigorú a nyelvi követelmény, és csak az angol tudományos diskurzusnak tökéletesen megfelelő szövegeket fogadják be, és van olyan folyóirat vagy kiadvány – főként nem angol anyanyelvű országokban –, ahol kevésbé rigorózusak az angol tudományos írás stilisztikai elvárásainak vonatkozásában, és „kevertebb” diskurzusú tanulmányok is publikálhatók.

Összességében megállapítható, hogy napjainkra a tudományos szcéna hangsúlyozottan angolszász fókuszúvá vált, ahol akkor érvényesülhet a kutató, ha angol nyelven is „láthatóvá válik”, azaz angol nyelven publikálja kutatásait, tudományos eredményeit. Az angol nyelven történő publikálásnak azonban megvannak a szigorúan elvárt diszkurzív és stilisztikai jellemzői, amelyeknek meg kell felelni attól függetlenül, hogy az adott kutató, szerző milyen nyelvi, illetve tudományos diskurzusokból érkezik. Egyes kutatók ezt a helyzetet már olyan szintű fenyegetettségként látják, hogy az angol tudományos diskurzus kolonizáló erejéről beszélnek (Bennett 2014).

7. Az angol mint *lingua franca* – ELF

Azonban „angol”-e az az angol, amelynek használatát elvárja a tudományos diskurzus? Ha egy nyelvet *lingua franca*nak titulálunk, az arra utal, hogy széles körben elterjedt, egyfajta közvetítő nyelvként működik emberi közösségekben, bizonyos meghatározott kommunikációs helyzetekben és funkcióban (Crystal 2003). Egyre több az angolt mint *lingua franca*t „beszélő” szerző által írt szöveg születik napjainkban. Milyen sztenderdhez igazodnak ezek az angol nyelvű szövegek? Milyen mértékben várhatják el az angol tudományos írás kapuőrei – folyóirat-szerkesztők, kiadók, lektorok –, hogy a standard angol nyelv szabályait követő írások szülessenek nem angol anyanyelvű szerzők tollából?

Az angol mint *lingua franca* semleges, nem tartozik egyetlen nemzeti nyelvi közösséghez sem, éppen ezért nem is értelmezhető esetében az „anyanyelvi beszélő” fogalma. Nincsen fixen és elfogadottan rögzített kódja, helyette ad hoc kialakított konvenciók igazítják el a nyelvhasználókat. Az egyes kutatási területek köré szerveződő diskurzusközösségek kialakítják a saját standardjaikat mind a terminológia, mind a nyelvi megfogalmazás területén. Ez

a nyelvezet nem lehet idiomatikus, valamint a kulturálisan kötött formák megfeleltetése és pontos használata is kevésbé fontos, lévén kultúrafüggetlen nyelvváltozat. Az angol mint lingua franca szigorúan véve a kommunikáció nyelve, a funkcionalitás szempontját hangsúlyozzák a nyelvhasználók (Giridharan 2012). A kutatás során is kirajzolódik ez a megközelítés, amikor a fordítás közben készített kommentekben vagy a szóbeli interjúban egy-egy korrektúrázott vagy leellenőrzött résznél megjegyzik, hogy „de ezt mi így szoktuk mondani” vagy „nem érdekel ez a szabály, mi így szoktuk”. A lingua franca angol esetében tehát a nyelvhelyesség nem a legfontosabb szempont, a szabályok rugalmasan alakíthatóak, sokféle változata van, és határokon átívelő az olvasóközönsége (Crystal 2003, Giridharan 2012).

Kutatások kiemelik, hogy e jelenlegi állapot kialakulását politikai és gazdasági hegemónia motiválta, és ez a folyamat mára már visszafordíthatatlanná vált (Crystal 2007, Bennet 2014). Milyen hatással van azonban ez a helyzet a nem angol anyanyelvű kutatói közösségre szerte a világban, akik arra kényszerülnek, hogy anyanyelvükön megfogalmazott gondolataikat erőszakosan átültessék – vagy saját maguk, vagy professzionális segítséget véve igénybe – egy másféle logikájú, szerkezetű és stílusú diskurzusba? Hogyan élik meg ezt a helyzetet? Hogyan hat ez a fordítási szituáció vizsgálatunk esetében konkrétan az önfordítás eredményeként megszületett célnyelvi szövegekre? Mennyire érzi magáénak az angolra fordított tudományos szöveget a szerző-fordító? Mennyire fogadja el a célnyelvi szöveget a professzionális lektor mint az angol akadémiai diskurzus egy példányát? Milyen mértékben alakítja a kutatói attitűdöt, a személyiséget és a gondolkodásmódot ez a konkrét fordítási szituáció?

8. A kutatás aktuális eredményei

A kutatás jelenlegi szakaszában az önfordítás közben feljegyzett kommentárok, valamint a szerző-fordítókkal készült interjú és a jelen vizsgálatot végző kutató mint nyelvi lektor korrektúrája és annak átbeszélése során a következő gócpontok rajzolódnak ki. A szövegek mikroszintjéről kiindulva nyelvtani hibák – helyesírás, egyeztetés, igeidők, prepozíciók és névelőhasználat – jellemzőek, valamint a hibás szóhasználat, amely vagy az adott szó jelentésmezejének félreértésével, vagy a kollokációk tévesztésével magyarázható.

Ez utóbbi tévesztés eredményezhet gyakran olyan helyzetet, hogy míg az angol anyanyelvi lektor vagy szerkesztő ezeket nyelvi hibának titulálja, egy közép-európai kutatótárs kiválóan megérti, hiszen az ő anyanyelvében is a magyar kutató által használt kollokáció használatos, így a közvetítő lingua franca angol nyelvben ez számára értelmezhető és pontosan megérthető, sokkal pontosabban, mint az eredeti angol nyelvű kollokáció lenne, amelyet mindketten idegen szerkezetként sajátítottak el. Ez a fentebb említett rugalmasság vagy más szóval saját szóhasználat kialakításának példája.

A szöveg makroszintjén előforduló korrekcióra szoruló jelenségek többek között az információ elrendezésének kérdése a mondat, a bekezdés és a szöveg szintjén egyaránt, az információ relevanciájának kérdése, valamint a diszkurzív elemek használatának kérdései. Az önfordítás és a lektorálás, valamint az interjú folyamata rávilágít a szerző-fordítók számára is a forrásszöveg bonyolultságára, a benne megfogalmazott információk nem logikus vagy nem kellően explicit elrendezésére, amely alapkövetelmény az angol akadémiai diskurzusban. Angolra fordításkor át kell rendezni a tartalmi információkat is az angol akadémiai írás által megkívánt logikai minták (pl. érvelő, összehasonlító, leíró stb.) és szerkesztési elvek (témamondatok, tételmondatok, logikai ákötőszavak) szerint (Leki 1998). Szintén rávilágított a kutatási folyamat arra, hogy nem minden információ kellően releváns és lefordítandó a forrásszövegben. A magyar tudományos írás redundánsabb, megengedőbb a nem kellő súlyú megfogalmazásokkal szemben, sőt bizonyos mértékig el is várja a lazább szövegtextúrát, ezzel szemben az angol tudományos diskurzus erős, csak a valódi tartalommal és relevanciával bíró kijelentéseket fogadja be. Ennek következtében a magát magyarról angolra fordító kutató azzal szembesült, hogy fölöslegesen ültetett át gyenge tartalmi kifejezéseket angolra, hiszen ezekre nincsen szükség a célnyelvi változatban. Egyszerűsíteni szükséges és a nem kellő súlyú kijelentéseket tartalommal megtölteni vagy kihúzni. A korrektúráról folytatott beszélgetések után általános élmény a szerző-fordítók számára, hogy a következő fordítási feladatuk során már sokkal – megfogalmazásunk szerint – „lazábban” fordítanak, mint előtte. Rájönnek, hogy a tartalom átadása és az információ logikus és világos elrendezése a cél a magyarról angolra történő fordítás esetén tudományos kontextusban. Általában érdekes módon a kutatás során lezajló interjúbeszélgetések tanulságai a magyar nyelvű írásmódjukra is hatással vannak: egyszerűsödik, egyértelműbbé és tartalmilag feszesebbé válik.

A diskurzus szintjén végbemenő eltolódások közül kiemelendő a kutatói attitűd hatása a célnyelvi szövegre. Főként ha még a pályája elején járó kutatóról van szó, a magyar tudományos írás elvárja a többes szám első személyű megfogalmazást, mintegy kibővíti a kutató szerepét az adott kutatási folyamatban, sőt ez gyakran a feltételes mód használatának gyengítő erejével is párosul: itt szeretnénk elmondani, arra a következtetésre juthatunk, megpróbáljuk feltárni stb. Az angol célnyelvi szövegben a többes szám első személy használata helytelen, nem indokolt, ha egyedül maga a szerző fémjelzi és végzi a szóban forgó kutatást, illetve a modális segédigék (can, may, could) és az érvelés erejét gyengítő igék (try, attempt) használata sem kívánatos. Mindezek a kutató bizonytalanságát, illetve kutatói alázatát hangsúlyozzák a diskurzus szintjén. Változtatnia kell tehát saját kutatói attitűdjén, ha angolul publikálja kutatási eredményeit: explicitebben, határozottabban, konkrétan kell fogalmaznia.

A lektorált fordítások kapcsán készített interjúkban kirajzolódik a szerző-fordítók hozzáállása a korrektúrához. Megdöbbennek a sok javításon, nehezen szembesülnek vele, hiszen, mint mondják, felsőfokú nyelvvizsga birtokában azt gondolták, ez jobban megy. Általános vélemény, hogy a nyelvvizsga a mérce: megléte automatikus garanciát jelent a nyelvtudásra, pontos nyelvhasználatra is. Mivel kutatókról van szó, akiknek a munkáját, eredményeit számos fórumon méltatják, természetes, hogy a kritikát, a javítást nehezebben élik meg. Itt nekem mint a vizsgálódást végző kutatónak kell érzékenyen viszonyulnom a helyzethez, hogy a bizalmat végig fenntartsam, és ne záruljon be a beszélgetés. Gyakori reakció, hogy „nem baj, jó lesz ez így”, amely megállapítás aláhúzza a már emlegetett az angol mint lingua franca egy-egy diskurzusközösséghez való tartozását és benne a szabályok rugalmas, sokszor ad hoc alkalmazását. Ugyanakkor gyakori reakció a már emlegetett hozzáállás, miszerint tanulnak a hibákból, a kommentárokból, és egy következő fordítási feladat során már sikeresebben oldják meg a diskurzushoz illeszkedő átalakításokat.

Az angol anyanyelvi lektor javításai főként szóhasználati tévesztésekre, valamint a balra bővítés, jobbra bővítés szabályának nem pontos alkalmazására vonatkoznak. A diskurzus szintjén megerősíti a magyar anyanyelvű lektor észrevételeit a konkrétan és gazdaságosabb megfogalmazás és az üres, súlytalan megnyilatkozások kérdésében. Az interjúbeszélgetés során kitér arra a

különbségre, hogy míg az angol tudományos diskurzusban az írás és a gondolkodás szorosan összetartozik, addig ez nincs így a magyar tudományos írás esetében. A magyar forrásszövegek átírására van szüksége munkája során, ami viszont kihívás elé állítja. Óvatosan kell kezelnie az átalakításokat, hogy azok ne érintsék a tartalmat, de a végén egy, az angol akadémiai írásnak megfelelő, értelmezhető, feldolgozható szöveg szülessen meg angol nyelven. Alázattal fordul a feladathoz és a kutatótárshoz, akinek a szövegével éppen dolgozik. Lektorai munkája során a magyar nyelvű forrásszövegben megfogalmazott tartalmat kell átrendeznie oly módon, hogy illeszkedjen az angol tudományos diskurzus elvárásaihoz, és az ő felelőssége az, hogy ez sikerüljön, és az adott publikációt befogadja a nemzetközi tudományos közösség.

9. Összegzés

Napjainkra egyeduralkodóvá vált az angol tudományos diskurzus mint a nemzetközi akadémiai megmérettetés egyetlen elfogadott diskurzusa. A nem angol anyanyelvű kutatók, szerzők számára ez egyszerre jelenti az angol nyelv elsajátításának kényszerét és az angol tudományos írás gondolkodásmódjának, tudásalkotó mechanizmusainak az elfogadását és követését. Csak ez biztosíthatja számukra a nemzetközi porondon való megmérettetést és elismerést, amely egyúttal a hazai tudományos közösségben való érvényesülés egyetlen záloga is. A nem angol anyanyelvű kutató előtt két lehetőség áll: (1) vagy professzionális fordítóval fordíttatja le tanulmányát, (2) vagy saját maga fordítja angolra eredetileg anyanyelvén megfogalmazott szövegét. Mindkét esetben felmerül a kérdés: milyen sikerrel történik meg a nyelvi szintű átalakításokon túl az angol célnyelvi diskurzushoz való igazítás is? Illetve ha megtörténik, milyen mértékben érezheti a forrásszöveg szerzője magáénak, eredeti szándékával megegyezőnek a megszületett célnyelvi változatot? Jelen kutatás kvalitatív módszereket alkalmazva a magyar tudományos élet kontextusában írja le az önfordítás folyamatát, és elemzi annak termékét, illetve tárja fel a rá jellemző megkötéseket, úgymint a forrás- és célnyelv kulturális vonatkozásai, a fordítás iránya, a szerző-fordítók szakmai és személyes élményei, az időtényező, a motiváció és a minőségi elvárások.

Irodalom

- Bennett, K. 2006. Critical Language Study and Translation: the Case of Academic Discourse. In: Duarte et al. (szerk.). *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 111–127.
- Bennett, K. 2007. Epistemicide! *The Translator* 13. évf. 2. szám. 151–169.
- Bennett, K. 2011. The Scientific Revolution and Its Repercussions on the Translation of Technical Discourse. *The Translator* 17. évf. 2. szám. 189–210.
- Bennett, K. 2014. Discourses of knowledge: cultural disjunctions and their implications for the language industries. *Ibérica* 27. 35–50.
- Bielsa, E. 2005. Globalisation and Translation: A Theoretical Approach. *Language and Intercultural Communication* 5. évf. 2. szám. 131–144.
- Crystal, D. 2003. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris.
- Crystal, D. 2007. *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Gentes, E. 2013. Potentials and Pitfalls of Publishing Self-translations as Bilingual Editions. *Orbis Litterarum* 68. évf. 3. szám. 266–281.
- Giridharan, B. 2012. Identifying Gaps in Academic Writing of ESL Students. *US-China Education Review A* 6. 578–587.
- Grutman, R. és Van Bolderen, T. 2014. Self-translation. In: Bermann, S. és Porter, C. John (szerk.). *A Companion to Translation Studies*. First Edition. Wiley & Sons, Ltd. 323–332.
- Hokenson, J. W. és Munson, M. 2014. *The Bilingual Text: History and Theory of Literary Self-Translation*. London and New York: Routledge.
- Horváth, D., Ariel, M. 2015. *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó.
- House, J. 2013. English as a Lingua Franca and Translation. *The Interpreter and Translator Trainer* 7. évf. 2. szám. 279–298.
- Kvale, S. 2005. *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: Jászöveg Műhely Kiadó.
- Leki, I. 1998. *Academic Writing: Exploring Processes and Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schweizer, T. 1998. Epistemology: the Nature and Validation of Anthropological Knowledge. In: Bernard, H.R. (szerk.). *Handbook of Method in Cultural Anthropology*. AltaMira: Sage. 39–88.